

Hietaniemen hautausmaa

Hietaniemen hautausmaa on Helsingin kantakaupungin länsilaidalla sijaitseva hautausmaa, joka on perustettu vuonna 1829. Se sijaitsee suurimmaksi osaksi Lapinlahden osa-alueella, lukuun ottamatta pohjoista osaa Etu-Töölössä. Hietaniemen hautausmaa on suosittu turistikohde, sillä sinne on haudattu huomattavan paljon Suomen historian merkkihenkilöitä 1820-luvulta alkaen, mukaan luettuina useimmat edesmenneet tasavallan presidentit.

Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien hallinnassa oleva hautausmaa jakautuu viiteen osaan: *Vanha alue*, *Uusi alue*, *Hietaniemen alue*, *Suomen Kaartin hautausmaa* ja *Urnalehto*. Näistä Vanha alue, Uusi alue ja Hietaniemen alue muodostavat yhtenäisen alueen, jota rajoittavat etelässä Lapinlahdentie, lännessä Ruoholahdesta Hietaniemen uimarannalle johtava kevyen liikenteen reitti sekä Hiekkarannantie, pohjoisessa Hietaniemenkatu ja idässä Mechelininkatu. Aikanaan itsenäisenä hautausmaana toiminut Suomen Kaartin hautausmaa sijaitsee näistä hieman erillään Lapinlahdentien länsipään ja Porkkalankadun välisellä alueella. Urnalehto on Hietaniemenkadun toisella puolella vastapäätä uutta siunauskappelia lähellä uimarantaa. Hietaniemen hautausmaalla on kaksi siunauskappelia, Theodor Höijerin suunnittelema vanha kappeli vuodelta 1872 ja Albert Nybergin suunnittelema uusi kappeli vuodelta 1933.

Varsinaisen Hietaniemen hautausmaan välittömässä läheisyydessä sijaitsevat myös Helsingin ortodoksinen hautausmaa, Helsingin islamilainen hautausmaa, Helsingin juutalainen hautausmaa ja Ortodoksisen Pyhän Nikolauksen seurakunnan hautausmaa. Lisäksi alueella on Krematoriosäätiön ylläpitämä Hietaniemen krematorio ja sen vieressä oleva kolumbaario. Hietaniemen Urnalehto, juutalainen hautausmaa, Pyhän Nikolauksen hautausmaa ja krematorio sijaitsevat Etu-Töölön puolella, sillä kaupunginosien raja kulkee Hietaniemenkatua pitkin. Juutalaisen hautausmaan pohjoispuolella sijaitsi lisäksi 1826–1930 käytössä ollut Taivallahden sotilashautausmaa, josta on vielä jäänteitä näkyvissä nykyään puistoksi kunnostetulla alueella.

Hietaniemen hautausmaa

Hietaniemen alue ilmasta katsottuna. Vasemmalla Albert Nybergin suunnittelema uusi siunauskappeli, oikealla sankarihaudat ja niiden päässä Sankariaukio.

Sijainti	<u>Helsinki</u>
Seurakunta	<u>Helsingin seurakuntayhtymä</u>
Avattu	1829

Lisää rakennusartikkeleita
Arkkitehtuurin teemasivulla

Hietaniemen hautausmaan vanha siunauskappeli.

Vahtimestarin entinen asunto Mechelininkadun portin vieressä.

Sisällysluettelo

Historia

Hautausmaan osat

Vanha alue

Taiteilijainmäki

Uusi alue

Hietaniemen alue

Sankarihauta-alue

Suomen Kaartin hautausmaa

Urnalehto

Kulku hautausmaalle

Hietaniemeen haudattuja tunnettuja henkilöitä

Presidentit

Muita tunnettuja

Taide

Lähteet

Viitteet

Kirjallisuutta

Aiheesta muualla

Uusi alue

Sankariaukio

Sankarihauta-alueetta.

Historia

Hietaniemen hautausmaa on Helsingin luterilaisista hautausmaista järjestyksessä neljäs ja vanhin edelleen käytössä oleva. Nykyisen Vanhan kirkkopuiston alueella sijainnut Kampin hautausmaa alkoi käydä ahtaaksi 1820-luvulla eikä sitä voitu laajentaa, koska sen ympärille, Bulevardin molemmille puolille oli kaavoitettu rakennuskortteleita.

Parhaaksi paikaksi uudelle hautausmaalle todettiin asutuksen ulkopuolella Helsingin ortodoksisen hautausmaan vieressä oleva Lapinlahden rantaan ulottuva alue, jonne maistraatin päätöksellä ryhdyttiin suunnittelemaan hautausmaata 27. helmikuuta 1828. Kaupunki luovutti alueen seurakunnan käyttöön, mutta omistaa maan edelleen.

Hautausmaasuunnitelman hyväksyi intendentti Carl Ludvig Engel, asemakaavan suunnitteli konduktööri Werfving ja perustustöistä vastasi kauppias Feodor Kiseleff.^[1] Hautausmaa vihittiin käyttöön 22. lokakuuta 1829. Aluksi sitä nimitettiin Lapinlahden hautausmaaksi, ja se on nykyinen Hietaniemen hautausmaan Vanhaksi hautausmaaksi kutsuttu osa.^[2] Yksi ensimmäisiä alueelle haudattuja oli entisen Suomen kenraalikuvernöörin Fabian Steinheilin vaimo Natalia Steinheil, joka kuoli muutamaa viikkoa hautausmaan vihkiäisten jälkeen. Pian perustamisen jälkeen rakennettiin ensimmäinen siunauskappeli, joka sijaitsi nykyisen vanhan siunauskappelin paikalla.^[3]

Uusien hautapaikkojen tarpeen käytyä ilmeiseksi seurakunta asetti 1856 komitean miettimään paikkaa uudelle hautausmaalle. Useiden vaihtoehtojen joukosta päätettiin 1857 anoa kaupunkia luovuttamaan alue Sanduddin ja Sandnäsin huviloista aivan Vanhan hautausmaan vierestä. Maistraatti luovutti alueen 1858 sillä edelleen voimassa olevalla ehdolla, että seurakunnalla on pysyvästi maksuton käyttöoikeus maahan niin kauan kuin sitä käytetään hautausmaana. Tämän Uudeksi hautausmaaksi kutsutun laajennusalueen

viikki käyttöön pastori F. A. Snellman 4. syyskuuta 1864. Ensimmäiset hautaukset tehtiin kuitenkin vasta kesällä 1866 nykyisen korttelin 13 alueelle. Uusi hautausmaa eli nykyinen Uusi alue oli 1880-luvulle saakka lähinnä köyhimmän väestönosan käytössä. Alue sovittiin 1909 ulottuvaksi Lapinlahden rantaan saakka.^{[2][4]}

Vuonna 1929 päätettiin – kaupungin asemakaava-arkkitehdin vastustuksesta huolimatta – liittää hautausmaahan vielä Hietaniemestä noin kuuden hehtaarin laajuinen *Hietaniemen alue*. Siellä oli toiminut 1886–1911 Sanduddin tapettitehdas ja alueella oli ollut myös 1831 väliaikainen hautausmaa koleraepidemian uhreille. Viereiselle rannalle oli 1925 päätetty perustaa öljysatama, mutta nyt se päätettiin muuttaa uimarannaksi.^[5] Hautausmaan Hietaniemen alueen suunnittelivat arkkitehti Albert Nyberg ja puutarha-arkkitehti Paul Olsson ja rakennustyöt alkoivat 1930. Laajennusalueen pohjaksi tuotiin 200 000 kuutiometriä hiekkaa, joka nostettiin meren pohjasta Pihlajasaaren edustalta, ja sen paikallaan pitämiseksi rakennettiin paikoin 7–8 metrin korkuinen ympäröimä. Alue vihittiin käyttöön 26. elokuuta 1931 ja Nybergin suunnittelema kappeli 18. kesäkuuta 1933. Sodan sytyttyä vuonna 1939 Hietaniemen alueen hautakorttelit 40 ja 41 varattiin sankarihauta-alueeksi, joka rakennettiin alkuperäisestä suunnitelmasta poikkeavalla tavalla. Sen suunnitteli sankarihautakomitean arkkitehtijäsen Arvo Muroma ja hänen kuoltuaan viimeisteli arkkitehti Matti Siitonen.^[2]

Hietaniemenkadun ja Itämerenkadun välinen Mechelininkadun osuus oli nimeltään Kirkkomaankatu 1909–1928 välisenä aikana. Vuonna 1928 nimeksi vahvistettiin Kalmistokatu. Marian sairaalan käyntiosoite oli tuolloin Lapinlahdenkatu 16. Marian sairaalan päivystyspoliklinikka valmistui 1954. Sen suunnitteluvaiheessa katsottiin, että Kalmistokatu on sopimaton sairaalan osoitteeksi, ja nimeksi muutettiin Mechelininkatu vuonna 1953. Marian sairaalan osoitteeksi tuli Mechelininkatu 1. Sairaalan toiminta siirtyi vuonna 2009 Haartmanin sairaalaan.

Hautausmaan osat

Vanha alue

Hautausmaan vanhin alue rajautuu idässä Mechelininkatuun, etelässä Lapinlahdentiehen sekä pohjoisessa uuteen alueeseen.

Vanha siunauskappeli sijaitsee Vanhalla alueella Mechelininkadun puoleisen portin kohdalla. Se on arkkitehti Theodor Höijerin suunnittelema vuodelta 1872 ja säilyttänyt asemansa Helsingin suosituimpana siunauskappelina. Vanhan siunauskappelin edessä olevan portin vieressä on Theodor Höijerin suunnittelema hautausmaan vahtimestarin asunto vuodelta 1901, jota on laajennettu Waldemar Aspelinin suunnitelmien mukaan 1916.^[2]

Saksalaisten kaatuneiden muistomerkki (ylh. oik.) ja saksalaisen miinalaiva "Königin Luisen" onnettomuudessa hukkuneiden muistomerkki (alh.vas.)

Ruotsalaisten vapaaehtoisten muistomerkki Hietaniemen alueella lähellä Sankariaukiota.

Viron vapaussodassa 1919 kaatuneiden vapaaehtoisten muistomerkki

Taiteilijainmäki

Taiteilijainmäki ^[6], jota kutsutaan myös Taiteilijakukkulaksi, on Vanhan alueen kortteli 21a, joka sijaitsee pääkäytävän vasemmalla puolella noin sadan metrin päässä Mechelininkadun portista. Taiteilijainmäelle on haudattu vain erittäin ansioituneita taiteilijoita, joita ovat mm. kirjailijat, säveltäjät ja muusikot, taidemaalarit, näyttelijät, kuvanveistäjät ja viihdetäiteilijät. Myös heidän puolisoillaan on oikeus hautapaikkaan Taiteilijainmäellä.

Hautapaikan on saanut viisikymmentä taiteilijaa. Hautapaikan myöntämisestä päätti seurakuntien yhteinen kirkkoneuvosto. Viimeisen hautapaikan sai helmikuussa 2011 taidegraafikko Pentti Kaskipuro. Taiteilijainmäen täytyttyä ei uutta vastaavaa aluetta aiota perustaa. ^{[7][8]}

Uusi alue

Uusi alue on Mechelininkadun Leppäsuon portista alkavan pääkäytävän molemmilla puolilla ja ulottuu kivimuuriin, joka kulkee pääkäytävään nähden poikittain parisen sataa metriä ennen siunauskappelia.

Uudella alueella vanhimmat säilyneet haudat ovat 1880-luvulta. ^[4]

Hietaniemen alue

Hietaniemen alue sijaitsee hautausmaan pohjoispäässä ja on useita metrejä korkeammalla kuin muut osat. Varsinkin Hietarannan puoleisella sivulla se on myös selvästi ympäröivää maastoa ylempänä ja Hietarannan puoleinen ympärysmuuri on siksi ulkosivultaan huomattavan korkea.

Hietaniemen aluetta hallitsee Uusi siunauskappeli, joka on Albert Nybergin suunnittelema vuodelta 1933. Sen yhteydessä on kolumbaario ja kellotorni. ^[2] Kellon soittama kolmiosainen melodia on tuttu monille hautausmaalla ja läheisellä uimarannalla käyneille. Uuteen siunauskappeliin liittyy myös pääporttirakennus. Sisäänkäynnin vieressä on hautausmaan toimisto ja sen takana huoltorakennus.

Uutta siunauskappelia vastapäätä aivan portin vieressä on alue, johon on haudattu presidentit Risto Ryti, Urho Kekkonen ja Mauno Koivisto sekä useita pääministereitä ja muita valtiomiehiä. Hietaniemen alueella haudat eivät ole yhtä tiheässä kuin hautausmaan vanhemmissa osissa.

Sankarihauta-alue

Suomen Kaartin hautausmaa.

Menneiden sukupolvien ja muualla lepävien muistomerkki

Hietaniemen hautausmaan uusi siunauskappeli ja oikealla kolumbaario.

Hietaniemen sankarihauta-alueelle on haudattu 3164 helsinkiläistä sankarivainajaa, joista 644 on kaatunut talvisodassa, 2414 jatkosodassa ja 101 Lapin sodassa. Alueelle on haudattu myös 121 saksalaista sodassa kaatunutta.^{[9][2]} Lisäksi muun hautausmaan perhe- ja sukuhautoihin haudattu on yhteensä 279 helsinkiläistä sankarivainajaa.^[10] Nuorin alueelle haudattu sankarivainaja on Sallassa 15.6.1943 vapaaehtoisena työvelvollisena kaatunut 13-vuotias normaalityövelvollinen Lauri Martti Hämäläinen.^[11] Häntä vuoden nuorempi on sotilaspoikana palvellut Urban Decider Nordström, joka kuoli 12-vuotiaana pommin pudottua 8.11.1942 Helsingissä Yrjönkadun ja Iso-Roobertinkadun risteykseen. Hänet on haudattu sankarihautaan, joka on korttelissa 41, rivillä 3, hauta 144.^[12]

Veteraanilehto.

Mauno Siitosen suunnittelemat yhtenäiset nimilaatat valmistuivat vuonna 1952. Sankarihauta-alueen reunustaa niin ikään Siitosen suunnittelema Kadonneiden muuri, johon on hakattu 734:n sodissa kadonneen tai kentälle jääneen helsinkiläisen nimet. Sankarihauta-alueella on Sankariaukio, jonka reunalla on Suomen marsalkka C. G. E. Mannerheimin hautamuistomerkki ja päädyssä Hietaniemen Sankariristi, molemmat kuvanveistäjä Wäinö Aaltosen suunnittelemia. Sankariristi korokkeineen, Mannerheimin hautamuistomerkki ja Kadonneiden muuri paljastettiin kaikki helatorstaina 1954.^{[9][2]} Nykyään on tapana, että valtiotierailulla Suomessa käyvät ulkovaltojen päämiehet laskevat muistotervehdyksensä sankariristin luo.^[13]

Sankarihauta-alueelle on myöhemmin pystytetty useita muita muistomerkkejä sodissa kuolleille, muun muassa sotavankeudessa kuolleiden suomalaisten muistomerkki (Heikki Häiväoja, 1986), kaksi hautakiveä kentälle jääneille ja 1990-luvun etsinnöissä Venäjältä löydetuille sankarivainajille, Suomalaisten SS-vapaaehtoisten muistomerkki (1983), erilliset muistomerkit Suomen sodissa kuolleille vapaaehtoisille norjalaisille ja ruotsalaisille (1984) sekä virolaisille, aunuslaisille, inkeriläisille "heimoveljille" ja sodissa kuolleiden Suomen romanien muistomerkki, joka on maailman ainoa sotaan osallistuneiden romanien kunniaksi pystytetty muistomerkki.^[14] Edellä mainituille 121:lle saksalaisella sotilaalla on myös oma hautamonumentti, jonka vieressä on erillinen hautakivi miinalaiva Königin Luisen upotessa hukkuneille.^{[15][16]} Alueen uusin on vuonna 2006 pystytetty muistomerkki palveluksessa surmansa saaneille suomalaisille YK:n rauhanturvaajille.^[17]

Lisäksi hautausmaan uuden alueen korttelissa 22 on pieni vuoden 1918 sisällissodan valkoisten sankarihauta-alue, johon on haudattu 34 muualla Suomessa kaatunutta helsinkiläistä suojeluskuntalaista.^[18]

Suomen Kaartin hautausmaa

Suomen Kaartin hautausmaa eli alkuperäiseltä nimeltään Suomen sotaväen hautausmaa perustettiin 1833 ortodoksisen hautausmaan länsipuolelle Suomen kolmannen tarkka-ampujapataljoonan eli Suomen Kaartin ja ensimmäisen suomalaisen meriekipaasin sotilaita varten. Vuonna 1851 tehdyn laajennuksen jälkeen hautausmaan pinta-ala on ollut 8 800 neliometriä. Suomen Kaartilla oli oma seurakunta, joka lakkautettiin vuoden 1914 alusta. Hautausmaa siirrettiin tuolloin senaatin päätöksellä Helsingin evankelis-luterilaisen seurakunnan hallintaan.^[19] Nykyään Suomen Kaartin hautausmaa lasketaan kuuluvaksi Hietaniemen hautausmaahan.^[2] Alueelle on myöhemmin haudattu kaartin seurakunnan jäsenten jälkeläisiä ja myös Suomen valkoiseen kaartiin kuuluneilla ja heidän omaisillaan on oikeus hautoihin siellä. Hautausmaalla sijaitsee vuonna 1938 paljastettu Vanhan Suomen kaartin muistomerkki sekä Jääkärikivi eli 1979 paljastettu Jääkäripataljoona 27:ssä koulutuksen saaneita jääkäreitä, mukaan luettuna viimeinen Saksan-jääkäri, kenraali Väinö Valve vuonna 1995.^[19]

Uurnalehto

Hautausmaan vieressä sijaitsevan Krematoriosäätiön ylläpitämän Hietaniemen krematorion toiminnan alettua 1926 polttohaudattujen tuhkaurnat sijoitettiin aluksi krematorion omaan kolumbaarioon, mutta jo 1928 alettiin suunnitella erillisen uurnalehdon perustamista Hietaniemeen. Aloitte tuli Helsingin kaupungilta. Hanke toteutui vasta yli kahden vuosikymmenen kuluttua, kun kaupunki luovutti seurakunnalle krematorion länsipuolelta 2,1 hehtaarin alueen. Paul Olssonin suunnittelema uurnalehto vihittiin 23. joulukuuta 1949.^[20] Hanketta valmistellut työryhmä tutustui ensin Ruotsin ja Norjan uurnahautausmaihin. Suunnittelusta vastasi lopulta pääosin Helsingin hautausmaiden tarkastaja Ola Mannström. Uurnalehto oli Hietaniemen hautausmaan viimeinen aluelajennus.^[2] Myöhemmin myös hautausmaan muihin osiin on perustettu yksittäisiä uurnahautakortteleita.^[20]

Kulku hautausmaalle

Hietaniemen hautausmaata ympäröi kivimuuri, joka alkaa Lapinlahden sairaalaa rajaavalta alueelta ja jatkuu pitkin Lapinlahdentietä, Mechelininkatua, Hietaniemenkatua ja Hiekkarannantietä ja päättyy Ourit-saariryhmän tuntumaan. Kivimuurissa on useita sisäänkäyntejä. Lapinlahdentiellä on portti, josta alkaa jalankulkuväylä Lapinlahden rantaa myötäillen sankarihauta-alueelle. Mechelininkadulla Lapinlahdenkadun risteyksen kohdalla oleva portti johtaa Vanhalle alueelle ja Vanhalle siunauskappelille. Leppäsuon kohdalla Mechelininkadulla oleva portti avautuu pääkäytävälle, joka johtaa Uuden alueen läpi Hietaniemen alueelle ja uudelle siunauskappelille.

Uuden siunauskappelin vieressä oleva pääportti on kolmesta holvikaariportista muodostuva rakennus, joka liittyy siunauskappeliin ja johtaa kappelin edessä olevalle aukiolle ja siitä edelleen Hietaniemen alueelle ja sankarihautoille. Hietaniemenkadun puolivälissä, Arkadiankadun ja Hietakannaksentien risteyksen kohdalla on portti, joka rakennettiin 1990-luvulla. Tässä on jyrkät portaat alas hautausmaalle, joten portti ei sovi liikuntaesteisille. Hautausmaalle on portteja myös merenrantaa pitkin Lapinlahdentien päästä Hietarantaan johtavalta kevyen liikenteen raitilta. Uuden siunauskappelin takana on huoltoliikenteelle tarkoitettu portti. Sen kautta kuljetetaan vainajat siunattavaksi. Myös taksiliikenne ja liikuntaesteisten autoliikenne tapahtuu parhaiten tästä portista.

Hietaniemen hautausmaalle on yhteydet julkisilla liikennevälineillä.^[21]

Hietaniemeen haudattuja tunnettuja henkilöitä

Presidentit

Edesmenneet presidentit on haudattu Hietaniemen alueelle, lukuun ottamatta K. J. Ståhlbergia, joka on haudattu Uudelle alueelle.

- Lauri Kristian Relander
- Carl Gustaf Emil Mannerheim
- Kaarlo Juho Ståhlberg
- Risto Ryti
- Juho Kusti Paasikivi
- Urho Kekkonen
- Mauno Koivisto

Mannerheimin hauta sijaitsee Sankariaukiolla.

Kuolleista tasavallan presidenteistä vain P. E. Svinhufvud ja Kyösti Kallio eivät lepää Hietaniemessä. Heidät on haudattu kotipaikkakunnilleen, Svinhufvud Luumäelle ja Kallio Nivalaan. Svinhufvud on Mannerheimin ohella ainoa presidentti, joka ei kuollut Helsingissä.

Muita tunnettuja

Pääartikkeli: Luettelo tunnetuista Hietaniemen hautausmaalle haudatuista henkilöistä

Urho Kekkosen hauta sijaitsee uuden kappelin lähellä.

Taide

Hietaniemen hautakiviin ja -muistomerkkeihin sisältyy huomattavan runsaasti Suomen tunnetuimpien kuvanveistäjien tekemiä taideteoksia, varsinkin Hietaniemen alueella.

Lisäksi hautausmaalla on muutamia erillisiä suuria veistoksia: *Mies hiljentyneenä ikuisuuden edessä* (Emil Wikström 1933) vastapäätä uutta siunauskappelia, *Äiti ja lapset* (myös *Maaemo*, Johannes Haapasalo 1939) uuden ja Hietaniemen alueen rajalla, *Sinä verhoudut valoon* (Johanna Häiväoja 2002) Kuusilehdossa uuden alueen reunalla ja *Karjalaan jääneiden vainajien muistolle* (Armas Tirronen 1957) sekä *Menneiden sukupolvien muistolle* (Johanna Häiväoja 2000) vanhan ja uuden alueen välissä.^[2]

Lähteet

- Marja Pehkonen: *Hauraita muistoja Helsingin hautausmailta*. Helsingin kaupunginmuseo 2008 (Narinkka-sarja). ISBN 978-952-223-283-0
- Antero Rautio: *Pääkaupunkiseudun julkiset muistomerkit ja taideteokset*. Karisto, Hämeenlinna 1998. ISBN 951-23-3664-2.

Viitteet

1. Pehkonen 2008, s. 91, 93.
2. Hietaniemen hautausmaan historiaa (http://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachment/s/hautausmaat/hietaniemi/65Gvylbwz/Hietaniemen_hautausmaan_historiaa.pdf) Helsingin seurakuntayhtymä. Viitattu 18.3.2012.
3. Pehkonen 2008, s. 92, 94.
4. Pehkonen 2008, s. 113.
5. Pehkonen 2008, s. 85, 119.
6. Taiteilijainmäki, kartta, nimiluettelo (https://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachment/s/hautausmaat/hietaniemi/62ELCP5wk/020121A_Taiteilijainmaki_11.pdf) (pdf)
7. Marjo Kytöharju: Taiteilijoiden hautaaminen omalle alueelle päättyy. *Kirkko ja kaupunki*, 8.9.2010. Helsinki: Kirkko ja kaupunki. fi
8. Kaskipurolle viimeinen hauta Hietaniemen taiteilijakukkulalta. *Helsingin Sanomat*, 11.2.2011.
9. Pehkonen 2008, s. 120.
10. Rautio 1998, s. 260.
11. Pehkonen 2008, s. 122.
12. <https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/veikkohuuska/245765-pommi-iski-keskelle-helsinki-sunnuntaina-8-11-1942/>

13. Rautio 1998, s. 259.
14. [1] (<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/12/04/armas-nymanin-isanmaa>) Armas Nymanin isänmaa. Yle. Viitattu 8.12.2020
15. Pehkonen 2008, s. 122–124.
16. Rautio 1998, s. 253–255.
17. Rauahnturvaajien muistomerkki (<http://taidemuseo.hel.fi/suomi/veisto/veistossivu.html?id=466>) Julkiset veistokset -tietokanta. Helsingin kaupungin taidemuseo. Viitattu 21.3.2012.
18. Pehkonen 2008, s. 114–115.
19. Pehkonen 2008, s. 87–88.
20. Pehkonen 2008, s. 156–157.
21. Hietaniemen hautausmaa, (<https://www.helsinginseurakunnat.fi/hietaniemenhautausmaa.html.stx>) Helsingin seurakunnat (sisältää linkkejä yhteystietoihin)

Kirjallisuutta

- Hakli, Terhikki: *Hautakammiosta sateenvarjoon: Hietaniemen hautausmaan Taiteilijainmäen hautamuistomerkkien kertoma*. Pro gradu. Helsingin yliopisto, 2015. [Teoksen verkkoversio \(http://helda.helsinki.fi/handle/10138/155507\)](http://helda.helsinki.fi/handle/10138/155507).
- Nervander, Emil: *I de dödas stad: En vägledning för vandraren på Helsingfors' lutherska begravningsplatser*. Helsinki: Edlund, 1888. (ruotsiksi)
- Paulaharju, Marjut & Tarkoma, Elise: *Kirjailijoiden Hietaniemi: kulttuurikävelijän opas*. Helsinki: Avain, 2017. [ISBN 978-952-304-138-7](https://www.isbn.fi/978-952-304-138-7).
- Pehkonen, Marja: *Opas Hietaniemen hautausmaalle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2019. [ISBN 978-951-858-051-8](https://www.isbn.fi/978-951-858-051-8).
- Seppovaara, Juhani: *Elävä hiljaisuus Hietaniemen hautausmailla*. Otava, 2002. [ISBN 951-1-18024-X](https://www.isbn.fi/951-1-18024-X).
- Suomi, Vilho & Taka, Osmo (kuvat): *Tiet kaikki yhtyy täällä: Historiaa Helsingin Vanhalla hautausmaalla*. Tammi, 1966.
- Viro, Voitto: *Vanha hautausmaa: Helsingin Hietaniemen hautausmaan opas*. 3. p. Otava, 2001. [ISBN 951-1-12259-2](https://www.isbn.fi/951-1-12259-2).

Aiheesta muualla

- Kuvia tai muita tiedostoja aiheesta **Hietaniemen hautausmaa** Wikimedia Commonsissa
- Hietaniemen hautausmaa (<https://www.helsinginseurakunnat.fi/hietaniemenhautausmaa.html.stx>) Helsingin seurakuntayhtymä
- Virtuaalinen vaellus Hietaniemen hautausmaalla (<http://www.ohjaaja.net/hietaniemi>)
- Hietaniemen kivet kertovat (http://www.ohjaaja.net/hietaniemi/hietaniemi_teksti.pdf)
- Hietaniemen hautausmaalle haudattuja merkkihenkilöitä (http://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachments/hautausmaat/hietaniemi/62ELBIXoU/Hietaniemen_kaikki_julkikset_07.pdf) (kartta) Helsingin seurakuntayhtymä
- Taiteilijamäelle haudattuja (http://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachments/hautausmaat/hietaniemi/62ELCP5wk/020121A_Taiteilijainmaki_11.pdf) (kartta) Helsingin seurakuntayhtymä
- Pekka Linnainen: Retkiopas Viron historiaan Hietaniemessä – Hietaniemi ekskursioonijuht (<http://estofennia.eu/hietaniemi-viro-historia-eesti-ajalugu/>) (pdf) 26.5.2018. Estofennia. Viitattu 4.6.2018. (viroksi)

- Maila Talvio : Männynoksa haudalla. Muutamia muistelmia Helsingin vanhalta hautausmaalta, Suomen Kuvalehti, 30.10.1937, nro 44, s. 12, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot (<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/888978?page=12>)

Noudettu kohteesta "https://fi.wikipedia.org/w/index.php?title=Hietaniemen_hautausmaa&oldid=20227164"

Sivua on viimeksi muutettu 12. tammikuuta 2022 kello 15.06.

Teksti on saatavilla Creative Commons Attribution/Share-Alike -lisenssillä; lisäehtoja voi sisältyä. Katso käyttöehdot. Wikipedia® on Wikimedia Foundationin rekisteröimä tavaramerkki.
Ongelma artikkelissa?